

'אגרת הכוללת' נגד ייסוד בית-ספר 'למל'

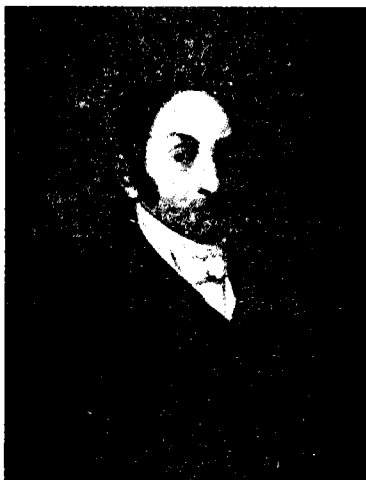
שושנה הלוי

באביב תרט"ז (1856) נשלח לירושלים— מטעם עליזה הרץ, בתו של שמעון האציל לבית למל— ד"ר ל"א פראנקל, כדי להקים בה 'בית מחסה לילדים', שישא את שם אביה המנוח. ד"ר פראנקל נחקל כאן בקשיים מרובים, ברדיפות, בעלבונות ובחרמות מצד קנאי הפרושים בירושלים. את כל המוצאות אותו ואת סיכום שליחותו העלה בלשון הגרמנית על הספר *Nach Jerusalem*¹, שחלקו תורגם לעברית ע"י מ' שטרן, בעל כתב-העת 'כוכבי יצחק', בשם 'ירושלימה'. ספר זה הוא מקור ראשון לתולדות ייסוד בית-ספר למל, וסדרי החיים או בירושלים. ואף-על-פי-כן מתגלות מדי פעם בפעם תעודות מאותה תקופה, שנעלמו אף מעיני ד"ר פראנקל, והשופכות אור חדש על מה שאירע אז בעיר-הקודש.

הימים ימי סיום מלחמת-קרים. שנתיים קודם-לכן, בתרי"ד (1854), פנו יהודי ארץ-ישראל לתפוצות בקול-קורא לעזרה ולהצלה. בקיץ אותה שנה, תרי"ד, הגיע לירושלים ד"ר אלברט כהן, מטעם בית רוטשילד בפאריס, והקים בין השאר בית-ספר מקצועי לנערים ובית-ספר לנערות. שנה אחריו, בתרמ"ז, הגיע מונטיפיורי והקים בה בית-ספר לילדות. ניתן לשער שמעשים אלה עוררו גם את משפחת למל בווינה לפעולה. ואז—

ביום השלישי לחדש אלול ה' תרט"ז לב"ע [לבריאת עולם]... ח"י לחדש אוגוסט 1855... הריצה... מ' ליפעט הערץ מולדת אצילי לעמעל את... האגרת הבאה... לראשי קהל עדת ישורון בעיר וויען הבירה לאמר:
... עת אעלה על זכרוני את אבי היקר... איך החזיק במעוזה בדת משה וישראל... איך בכאב לב ובגילת רעדה יעמוד ויתבונן ברוחו מרחוק את מרחבי ארץ אבותינו ונאות יעקב הקדושים לנו, אם מפאת אמונתנו אשר שמה נוסדה גם שורשה, או מפאת קורות חיי עמנו, אשר שמה יצאו לאור לכבוד ולתפארת... לכן גמרחתי בלבי ליסד לזכרון אבי... בירושלים הקדושה... בית מחסה לילדים... ולתת לכסף מוצא לקיומו עד אחרית הימים, נדבתי הרוחים (ד' וחצי למאה) מן הסך של חמשים אלף פלארינען... בשטרות חוב של ממשלת עסטעררייך... אל הילדים אשר מן הבוקר עד הערב ישבו בבית המחסה, יותן מאכל

1 הספר הופיע בשלושה חלקים: (א) יוון, אסיה הקטנה וסוריה, לייפציג 1858; (ב) פלסטנה, לייפציג 1858, חלק זה תורגם עליידי מ' שטרן וניתן לו שמה של כל סדרת הספרים: (ג) ממצרים, וינה 1860.

שמעון האציל לבית למל

מבושל... לסעודת צהרים, ולילדים הדלים... יותן גם כנגד ללבוש... בבית מחסה הילדים... יתמנה איש למורה ולסוכן אשר רוח דעת בו להבין לשון עבר, לשון ערבי ואשכנזי, ואם אפשר גם לשון איטלקית, איש... הולך יושר ואיש מוסר ושומר תורה באמת ובתמים... בעל אשה הנכונה להיות גם היא עוזר כנגדו לשמור לנהל ולהורות את הילדים.² מלבד אלה יפקד איש רופא מומחה להשגיח על בריאות הילדים... ועתה בשתים היא שאלתי... מכם... ראשונה לשאת על שכמכם את משמרת הכבוד להיות פקידים (קוראטארען) אל בית המחסה הזה... ולשים פניכם להשיג רשיון מאת ממשלת אדונינו הקיסר... אשר... בשם מלך ירושלים יכונה... בדבר בית המחסה... גם... להשיג מני קאנסטאנטינאפעל מאת השולטאן יר"ה [ירום הדון]... (פערמאן)... כאשר שמעתי... דבר נחוץ הוא לשלוח שמה איש עתי, ציר אמונים בשמי, ללכת בפקודתי ירושלימה... לאיש נכון ובטוח זה בחרתי את האדון הרופא לדוויג אויגוסט פראנקל ממתיק סוד [מזכיר] קהל עדת ישורון בעיר וויען... והוא הבטיח לי כי מוכן הוא (אם בטובכם תתנו לו החופש ממלאכתו... על איזה ירחים והרשיון לנסוע) לשים לדרך פעמיו לירושלים... שנית שאלתי... כי תעשו עמדי... חסד ואמת לתת לו הרשיון לנסוע...³

ביום ד' אדר ב' תרט"ז (1856) יצא לדרכו, ובסוף אייר עמדו רגליו בשערי ירושלים, ועל עיני רוחי עברו כל המעשים, הקורות והתמונות משנות קדם... ואהי נדהם מלב נמס ושברון רוח, ובהשתחוותי מעל הכר מול הוד עיר האלהים, נגרו פלגי דמע מעיני על קוצות סוסי.⁴ לביחו של ד"ר שמעון

2 ר' משה פרץ ואשתו נתמנו על הבית. ראה: ל"א פראנקל, ירושלימה, וויען תרי"ט, עמ' 240.

3 שם, עמ' 1-5, על-פי הנוסח הגרמני, א, עמ' 1-5. הציטוטים להלן ניתנו על-פי הנוסח העברי של הספר.

4 שם, עמ' 156, על-פי הנוסח הגרמני, ב, עמ' 13-14.

פרנקל,⁵ בו התאכסן, הגיע 'עייף ויגע ממסע הכבד ומתבערת השמש' ושכב לנוח עד הערב. ואז הגיע שליחו של הקונסול האוסטרי, גראף פיצמאנו, לברכו לשלום, וכן פקידי עדת הספרדים ועדת כולל הו"ד. רבני עדת החסידים שלחו איגרת ושאלו על המועד אשר יוכלו לקדם פניו; ואילו קנאי עדת הפרושים נערכו למלחמה נגדו. באותו ערב הלך לבקר בביתו של הקונסול האוסטרי, אשר שמח לקראתו אך הצטער 'על כי תמנעני דת אמונתי מארוח עמו לחברה על שלחנו'.⁶ מכאן פנה לביתו של הרב הראשי החכם-באשי חיים נסים אבולעפיה,⁷ והגיש לו את החוברת 'קול מבשר'⁸ ובה פרטים על מטרת בואו לירושלים והמלצות הרבנים ר' משה סופר מפרסבורג, ר' ליב שוואב מפעסט ור' שלמה יהודה רפופרט (שי"ר) מפראג. לאחר שיחה נלבבת ביניהם, הבטיח לו החכם-באשי את תמיכתו הכנה. בביקורו השני בביתו של החכם-באשי, בשבת לפנות ערב (השבת הראשונה לשהותו בירושלים), כבר ידע על התסיסה שעוררו קנאי הפרושים נגדו ועל המלחמה נגד תכניתו. פראנקל הסביר זאת כך:

בין קול מחצצים... נשמע עוד קול... ההמוני בשפל מדרגתו... אחד מן המתקדשים⁹... אשר חרה אפו על כי לא הובא במועצת המוסדה הזאת... [ולכן] קלע בחצי לשונו עד למרחקי ירושלים, לדבר שטנה על הדבר ועל נפשות מיסדיו... להעמידה זוללה לעיני תושבי ירושלים, אשר לולא הפחזו הלזה, מכבר הריעו ברצון... מול טובת הנדיבות הנועדת למו.¹⁰

חיווק לדבריו מצא בדברי החכם-באשי, שסיפר לו—

כי באו אנשים מספר אליו לדבר אתו קשות, בחרפות וגדופי מארה, ובגערו במו על עזות מדברותם... ברמזו על כבוד משמרתו, ענוהו: בעת לעשות לתורה, הקרובה להסכן, אז עת להפר כל משוא פנים... ויוסף לאמר: בעינינו ילידי הספרדים, טובה ונכונה מוסדתך, בידעינו נאמנה, כי איננה מול דתי האמונה. אולם איש אחד מתושבי קרית וויען כתב אגרות שטנה אל האשכנזים לנגדה, וגם מול משפחת הגבירה המיסדת הפיל דברים אשר לא כן, גם לנגדך שכר לו אנשי צבא-שטנה העומדים לימינו, עוד בטרם הגיעך הנה.¹¹

- 5 גשלה בשנת תר"ג על-ידי מונטיפיורי לירושלים לרפא חולים. עיין עליו: ב"צ גת, הישוב היהודי בארץ-ישראל בשנות הת"ר-התרמ"א, ירושלים תשל"ד [מהדורה מצולמת], עמ' 126-127.
- 6 ירושלימה, עמ' 158; נוסח גרמני, ב, עמ' 18.
- 7 ראה עליו בייחוד: א' אלמאליח, הראשונים לציון, ירושלים תש"ל, עמ' 229 ואילך.
- 8 בתרגומו העברי של מאיר הלוי לטעריס, וויען תרט"ז. ונעתק אצל: י' פרס, אלה תולדות בית הספר להאציל לבית למל, ירושלים תרצ"ו; וחזר ונדפס (בהשמטות) בספרו: מאה שנה בירושלים, ירושלים 1964, עמ' 58-63.
- 9 הוא אינג'ן יצחק דייטש מווינה, הנוכח בתוספת לספרו של ל"א פראנקל בגרמנית, עמ' 504. על מעלליו של דייטש בנדון, ראה: נ"מ גלבר, 'לתולדות יסוד בית הספר למל בירושלים', ירושלים — רבעון, א (ירושלים תש"ח), עמ' צה-צח, קצט-ריט. וכן ראה: הנ"ל, 'יצחק דייטש — גבאי של יהודי אוסטריה בארץ ישראל', ירושלים, ב (תשט"ו), עמ' שז-שיח.
- 10 ירושלימה, עמ' 13-12.
- 11 שם, עמ' 170.

ואכן, 'אנשי צבא שטנה' אלה לא טמנו ידם בצלחת ולא נרתעו אף ממעשים הממיטים חרפה על עושיהם. החלטתם היתה נחושה למנוע ממנו בכל מחיר את הקמת בית-הספר. ואף-על-פי-כן הצליח ד"ר פראנקל—בתמיכת החכם-באשי ובית-דינו ובעזרת ד"ר ברנרד נוימן¹² והרב נחמן נתן קורונל¹³—לשכור דירה מתאימה לבית-הספר בחארט-אל-שארף,¹⁴ בחלק המזרחי של שכונת היהודים (שם שכן 32 שנה עד שעבר לבניינו המפואר בשכונת זכרון-משה). הוא אף קיבל 'חזקה' על הבית,¹⁵ מוגנת וחתומה על-ידי החכם-באשי וחברי בית-דינו, ר' מרדכי אליעזר פוזין [וצ"ל: סוזין]¹⁶ ור' אליהו [בן] יעקב נסים.¹⁷ וביום כ"ג בסיוון אותה שנה חגגו ברוב פאר את פתיחת המוסד. הלימודים התחילו רק כעבור שבוע, בראש-חודש תמוז.

כשלונם החרוץ של קנאי הפרושים (שעל אף האיסור¹⁸ שהכריזו על בית-הספר, הוא הדין נפתח בארבעים תלמידים) עורר אותם להמשיך ולחתור ביתר שאת תחת אשיות המוסד. הוא הדין לגבי יצחק דייטש, שהחריף את מלחמתו נגד בית-הספר ונגד הספרדים, ודרש את החרמתם.¹⁹ עלה בידי לגלות 'אגרת הכוללת', חתומה בידי הצדיק ר' נתום לעווי, שהיה אבד"ק שאדיק,²⁰ ואחיו ר' יעקב יהודה.²¹ האיגרת נשלחה מירושלים בראש-חודש תמוז תרט"ו, יום תחילת הלימודים בבית-הספר, והיא מכוונת 'לכבוד הרבנים הגאונים . . . יושבים על מדין בערי בת-רבים', בדרישה לקום ולעמוד בפרץ נגד הזרים, ש'נועצו יחדו ועל ירושלים ידו גורל . . . למען שחתה . . . היינו לתקן בה בית תיקן השקאלעס, ללמד את נערי בני ישראל כתב ולשון הגויים'. ביחוד שופכים הם ועמם על הספרדים, שנתנו הסכמתם לכינון בית-הספר, ואחדים מרבני האשכנזים 'אזרו חיל' והלכו לביתו של החכם-באשי, 'ידברו אתו רכות וקשות, ויגרשום [!] מאת פניו. וילכו בזעם גדול ובחרי אף'. ואז ניסו דרכים אחרות להפר מחשבתם. הם פנו בנפרד לרבים מחכמי הספרדים וביקשום לחזור במדרכם הרעה, אך לשווא. מכיוון שכך—אחזו בכל האמצעים שנראו להם כמקדשים את המטרה והרעישו את ירושלים 'מן הבקר ועד הצהרים, ובלילה הקיצו את העם לאמר סליחות ותחנונים'. הם תקעו בשופרות ליד הכותל המערבי, הטילו איסור על בית-הספר והכריזו עליו בבתי-כנסיות. 'וכראות פרענקל הרוצח את אשר עשו האשכנזים' הלשין עליהם לפני הקונסול האוסטרי, והוא אסר את התוקעים ואת המכריזים, והעיר ירושלים רעשה וגעשה.

לאיגרת מרשימה זו שנחפשה בעשרות העתקים, לא מצאתי זכר בכל מה שנכתב על בית-ספר

12 עיין עליו: גת (לעיל, הערה 5), עמ' 127–128.

13 עיין עליו: א"ל פרומקין, תולדות חכמי ירושלים, ג, ירושלים תרפ"ט, עמ' 271.

14 ירושלימה, עמ' 219–220. שכונה זו נקראה בשם זה עוד מימי-הביניים ונזכרה בתיאורו של מוג'יר א-דין. ראה: ברנרד לואיס, 'ערי א"י במאה הט"ז', ירושלים, ב (תשט"ו), עמ' קכ.

15 נוסח ה'חזקה': ירושלימה, עמ' 218–220.

16 עיין עליו: מ"ד גאון, יהודי המזרח בא"י, ירושלים תרצ"ח, עמ' 477.

17 עיין עליו: שם, עמ' 470.

18 נוסח האיסור (בלי שמות החתומים עליו): ירושלימה, עמ' 149–150. ונעתק (בשינויים מהותיים ועם חתימות חמישים ותשע מבין מאה וחמישים החותמים) בספר מעשה אבות, ירושלים תרס"א, עמ' מה-מו.

19 ראה לעיל, הערה 9.

20 נפטר במגיפה בירושלים, ביום ד', י"ב מרחשון תרכ"ו. עיין עליו: פרומקין (לעיל, הערה 13), עמ' 226.

21 נפטר בירושלים ב"א באלול תרמ"ט. עיין עליו: שם, עמ' 262.

למל',²² להוציא מאמרו של א"ר מלאכי, לתולדות בית-הספר למל בירושלים,²³ המספר כי —

את מלחמתם בבית הספר והספרדים, לא הפסיקו האשכנזים גם בעזוב פראנקל את הארץ [הוא יצא את ירושלים בג' בתמוז תרט"ז]. בידי נמצא מכתב לגאון ר' אליהו גוטמאכר מאחד בשם ר' חיים שור מווארשנה. המכתב נערך שני חדשים אחר יסוד בית-הספר... [ו]הוא חשוב כחומר נוסף לתולדות המלחמה בבית-הספר למל, ומשמש תעודה לתגובת החרדים בגולה ליסוד בית-הספר המודרני הראשון בירושלים, ואני מוסרו בזה:

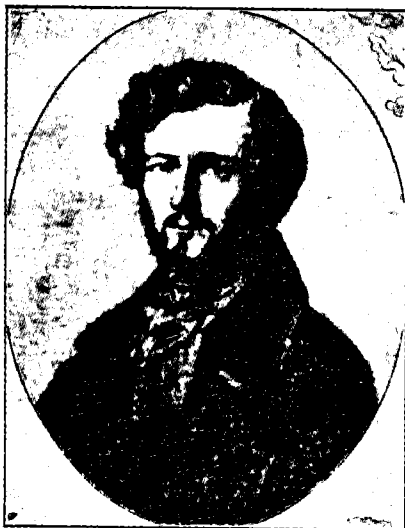
בעזה"י ורעשנא, יום ה' כ' מנחם אב גאולת עולם יהיה לפ"ק [תרט"ז]. לכבוד ידיד נפשי... מוהרר אליהו נ"י, הגאב"ק גרידן... שמועה שמעתי ותרגז בטני כי באו זרים אל מקדשי ה' לחללו ולשיתו בתה... כי קול שאן עלה באזני, קול שועת בת עמי מארץ הקדושה, וירושלם חתן קולה... תפרוש כפיה כמו אשה בציריה... כי בא צר ואויב בשערי ירושלם להכרית עולל ויונק מבית ה', להעמיד צלם בהיכל ה'... ואחרי אשר השביתו דת ותורה בארצותינו אלה, ידו פרש צר על מקדש ה' להדיח את הרעה על יתר הפליטה לישראל, לירות כמו אופל חיצו המינות והאפיקורסות ר"ל בלב בני ציון היקרים האמונים עלי תורה ויראת ה', להדיחם מארחות יושר לילך אחרי ההבל ובילדי נכרים ישפיקו... והנה יד הספרדים היתה במעל הזה, כאשר עיני קדשו תחזינה משרים בעת קת האיגרת הכוללת [הדגשה שלי—ש"ה] הרצוף בזה... והנה שלחו לידי אגרת הכוללת הנ"ל להעתיק אותה בהעתקות רבות ולשלחם אל הרבנים במדינת פולין וגם במדינתנו, להקהל ולעמוד על נפשם נגד הצר הצורר... ואף כי בעז"ה [בעוונותינו הרבים] פשתה המספחת בכל ערי ארצנו, עוד היו עינינו נשואות אל אחינו המתהללים לפני ה' בארצות החיים... ואם ח"ו גם עליהם יעבר כוס, אזי... אבדה תקותנו נגזרנו לנו והנה זאת העצה היעוצה בענין, שכל הרבנים יעשו אגודה אחת... והמה יערכו כלם יחד מכתב ערוך לחכמי ספרדים לקרוא להם לשלום בתחילה, ולהתרות בהם שישובו מדרכם הרעה הזאת, כי גדול עונם מנשוא... ואם ח"ו... יתנו כתף סוררה ולא יאבו שמוע, אזי יכתבו לאמשטרדם ולכל הגבאים הכוללים, לבלי חת להם אף פרוטה אחת מכסף התנופה הנשלח מכל המדינות האלה לשם... או אז יכנע לבבם הערל לשוב מדרכם... דברי דידי... חיים בלאמ"ו הגאון מהור"ר נתן שור נ"י.

על ה'איגרת הכוללת' הנזכרת לעיל אומר מלאכי: 'אגרת הכוללת לא באה בדפוס, ואפשר שהיא מתגוללת באחד הארכיונים, ואם תתגלה—תפיץ אור על פרטי המלחמה בספרדים'. ואכן, במחלקת כתבי-היד של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, בארכיון אליהו גוטמאכר,²⁴ נמצאת

22 גת (לעיל, הערה 5). עמ' 229 ואילך; גלבר (לעיל, הערה 9); פרס (לעיל, הערה 8); י"י ריבלין, 'בית-הספר הראשון בירושלים', ספר היובל של הסתדרות המורים, תרס"ג-תרפ"ח, ירושלים תרפ"ט, עמ' 197 ואילך; מ' אליאב, אהבת ציון ואנשי הו"ד, ירושלים תשל"א; י" קניאל, 'מבעיות החנוך בירושלים במאה התשע-עשרה', זכור לאברהם, ירושלים תשל"ב; ואחרים.

23 דפס בירחון רמה, ג (ניריוק, תשרי ת"ש), חוברת ה, עמ' 194-199.

24 סימנו 1069/4⁴.

ד"ר לודוויג אויגוסט פראנקל

העתקת האיגרת הכוללת, שככל הנראה היא-היא 'העתקת האיגרת הכוללת' הנזכרת, שנשלחה לר' אליהו גוטמאכר על-ידי ר' חיים שור עצמו, וזה לשונה:

העתק האגרת הכוללת

ב"ה יום ה' ר"ח תמוז תרטזיין לפ"ק
פה עה"ק ירושלים תו"ב

מאת ה' השוכן בציון נוכח שערי ירושלים יושפע שפעת ברכה וחיים לכבוד הרבנים הגדולים גאונים מפורסמים חריפים ובקיאים יושבים על מדין בשערי בת רבים, חכמי חרשים נבוני לחש עומדים בפרץ גודרי גדרים מצדיקי הרבים ככוכבים אורם יזהיר לעד ולעולמי עולמים, אמן.

קול נהי נשמע מציון, בכי תמרורים, קול יללת בני ישראל, קול ענות חלושה, חיל אחזתם כיולדה, דמם אש רוחם שלהבת, ראות עיניהם עצים לגחלתם הוא לבעור עצמם בהם, קומו עמדו בפרץ, קומו לעזרת ה' כי זרים נועצו יחדו ועל ירושלים ידו גורל, אחרי שקם כל המדינות לשמה ושממה כמהפכות זרים באין תורה ותפלה ואין מוסר למו, וכעת עד שערי ירושלים נגעו את פני העיר ויבנו עלי' דיק וישפכו עליה סוללה למען שחתה ולמען רדתה, היינו לתקן בה בית תיקן השקאלעס ללמד את נערי בני ישראל כתב ולשון הגוים לטמאם כטומאת הנדה, ולמען תהי' ככל הגוים בית ישראל. כי הנח ביום ד' כ"ב סיון²⁵ בא תוככי שערי

25 צריך להיות: יום ד', כ"ג באייר.

ירושלים איש אחד ושמו אברהם אליעזר לודויק אגוסט פרענקיל מעיר ווין וצרור הכסף בידו, ומחברתו אתו קונטרס קול מבשר אשר הדפיס בוויין טרם נסע אל הקודש, ויכתוב בה את כל מאויו אשר הביאו עד הלום לנסוע למרחוק בוו, היינו כי רוצה לתקן בית מחסה לילדים תוככי ירושלים, היינו לקבץ נערי בני ישראל אל בית המיועד להם ושם ישבו תחתם מן הבוקר עד בוא השמש בערב, בני שלש ארבע חמש או לכל היותר שש שנים ולספר קורות העמים מהבלי העולם וללמדם צורות חיות ועופות בהמות מכל השורץ על הארץ, ולהראות להם כל מלאכה, וללמדם כתב ולשון הגוים דהיינו אשכנזי ערבי איטליינו, ולשכור להם גן מטע עצים מהודרים למען תרוה נפשם דשן בעודנו באיבו וגם כי יזקין יאהב את המלאכה, וכל אשר נמצא בעולם, ולעת האוכל בצהרים ינתן להם ארוחה אחת לשובע, גם לאיש חליפות שמלות ינתן א' לחורף ואחד לקיץ, יען כי נתעוררו רחמי בני מדינת דייטשלאנד על כי ראו כי לא זרחה השמש עדיין בקרן מזרחו של עולם כאשר כבר זרחה במערבו בכל מדינות איראפע צרפית [1] ואטיליא [2] וכבר גלוי וידוע לכל את אשר צמח מזה, אשר כל בית ישראל יכבו את השריפה הזאת, כי כבר כלתה גם אפסה אמונת ישראל מאלקיו באין דורש ואין מבקש ואין שואל ואין מורה אין חודש ואין שבת, ויהי ביום בואו העירה הלך לקבל את פני הרב דספרדים, ויספר לו את כל מוצאיו ומבואיו המביאות אותו הנה ויתן את קול המבשר ויבקש מאתו כי יודיע את הדבר בקרית חוצות למען ידעו על מה ולמה בא. ויחרוש לו הרב על הדבר הרע הזה וינענע לו ראשו על ככה, ויהי כשמוע האשכנזים מה מעשהו בקודש, כי זר מעשהו נכרי' עבודתו, מר צעקו בבכי ונהי ווי לך, ויתאספו כולם מקטנים ועד גדולים ביום שבת קודש בבתי כנסיות ומדרשות ויעכבו את הקריאה עד אחר חצי היום, ומהם כמה חכמים רבנים אזורי חיל וילכו אל הרב דספרדים לשאול עצה מה לעשות בדבר הזה, והמה חשבו כי לבו נאמנה אתם כלבבינו ויאמרו לו הושיעה המלך, הושיעה, והוא לא כן חשב, ולבבו לא כן היתה, כי ישרה הדבר בעניו [וצ"ל: בעיניו] מאד, וידברו אתו רכות וקשות, ויגרשו [1] מאת פניו. וילכו בזעם גדול ובחרי אף. ויהי כראות פרענקעל הרע את השערורי' הנעשית בין האשכנזים ויטכס עצה בנפשו לגנוב את לבבם בערמה למען צורם במצודה. ויקם וילך לקבל פני חכמי האשכנזים, ובחלקת שפתיו ענה להם חוזרני בי מכל הדברים הכתובים בקול המבשר כי אך כאשר יאמרו לי אעשה, והנני מקבץ את כל חכמי העיר למחר בית הרב, וכאשר יאמרו כן יקום. והוא לא כן חשב אך למען השקט השערורי' מבין האשכנזים עשה את הדבר הזה. אמנם ה' נתן חכמה בלבב האשכנזים ולא הטו אוזן לדבריו. ויאספו כולם ביום המחרת, ויבואו בכתובים ויחתמו אשר כל אחד מהחותמים אשר יתן בנו אל בית הלימוד הלזו, הרי הוא מודח ומובדל מעדת בני ישראל ופתו פת כותי ויינו יין נסך ואסור להתחתן בו. וקיימו וקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים להם ויחתמו על הדבר הזה מאה וחמשים איש מתושבי עיר כולם, ולמחרת יעדס פרענקיל בית הרב עוד הפעם ושאל מהם את דעתם בדבר הזה. ויענו כל חכמי האשכנזים אם תתן לנו את המעות בידינו כפי רצוננו נעשה הכי טוב ואם לא אין לנו חלק ונחלה אתך. ויש מהם אשר ענו לו גם את כספך לא תתן לי על הדבר הזה כי כל אחד ואחד מאתנו שלם ישלם עבור בנו ללמדו תורה ומוסר, מאכלו יקמץ. וישאל מהספרדים את דעתם

ויאמרו הלא ענו האשכנזים דעתם ואין רוצים לקבל, ילכו להם. ויקומו האשכנזים וילכו בחרי אף. והספרדים נתנו לו כתוב וחתום להטות שכמם אל כל אשר יגזור אומר לקיים, ואדרבה מבקשים ממנו כי שום ישים להם מלמדים ללמד כתב ולשון הגוים. אוי לעינים שכך רואות, אוי לאזנים שכך שומעות, אוי לנו שכך עלתה בימינו, הכזאת נעשה בתוככי ירושלים, חילל [1] השם הגדול היוצא מזה, כי מה יענו במחולות, האם שרידי חרב עם אשר השליכו נפשם מנגד ויעזבו רכושם וקנינם בתים מלאים כל טוב, וילכו אל ארץ ציה ושממה למען יוכלו לעבוד בוראם בהשקט, ככה יעשו, ומה יעשו אלו הצאן אשר יום ולילה ישוטטו בקרית חוצות למען רבות הון ולמלאות בתיהם שלל מהבלי עולם ועסקיו, כל שומע תצילנה שתי אזניו, תאנח לב כל מבין כל ראש לחלי וכל לבב דוי. וכראות האשכנזים את הדבר הזה נתקבצו כולם אצל כותל המערבי מן הבוקר עד הצהריים ובלילה הקיצו את העם לאמר סליחות ותחנונים לפני בוראם מחצות הלילה עד אשמורת הבוקר, ולא הניחו עדיין את ידיהם, וילכו אל חכמי הספרדים אל כל אחד ואחד בביתו לדבר על לבם, והם עמדו במרדס ומעלם, ולא שבו מדרכם הרע. וכראותם את כל אלה נתקבצו האשכנזים כולם עוד הפעם, ויכתבו בספר ויחתמו מקטנים ועד גדולים באיסור גמור אשר כל ירים איש את ידו ליתן את בנו אל בית הלימוד. ומהם אשר בערה בם אש ה' הלכו אצל כותל מערבי ויתקעו בשופר על הדבר הזה לאשר ולקיים בכל תוקף ועוז ויכריזו בבתי כנסיות ומדרשות. וכראות פרענקיל הרוצח את כל אשר עשו האשכנזים, הלך אצל קונסיל אוסטרייך וילשן עליהם, כל נבלה ושוחד בחיקו נתן, וישלח הקונסיל ויקרא את כל היהודים התוקעים בשופר והמכריזים בבתי כנסיות ומדרשות והמקיצים בלילה לסליחות וידבר אתם קשות, ויעש בהם שפטים, מהם אסר בביתו ומהם אסר בבית האסורים כאיש גונב נפש. וילכו מנהיגי העיר אל הקונסיל לבקש מאתו כי יניחם, ויאמר להם כי ילכו לבקש מחילה את פני פרענקעל. ויענו לא נלך, טוב לנו מותנו בבית האסורים מלהביט בפניו. ויהיו שם בבית האסורים עד למחרת בחצי היום ואח"כ הניחם ואמר להם כי אם ככה יעשו עוד הפעם, ישלחם אסור ב[א]זיקים מחוץ לעיר. וביום ה' כ"ג סיון פתח

בית-הספר למל, חארת-אל-שארא, בחלק המזרחי של שכונת היהודים

פרענקעל את בית השקאלע, ויקבץ שמה ארבעים ילדים מילדי הספרדים וילבישם מכף רגלם ועד קדקדם, ויתן אל בית השקאלע את תואר פני מלך אסטרייך ואת הנשר הגדול ואת רגל מחנהו תלה על הגג, ולהילדים נתן ספרי תנ"ך בלשון הקודש ובלשון איטליינו ויצו ללמדם חכמת השיר, הוקרא קור בלשון אשכנז היינו שיר הכומרים, וחכמת הרקידה, ועל הכתלים תלה כל מיני צורות חיות ועופות ובהמות וגם צורות בולטות חקוקים מעץ נתן אל הבית וגם כלי כסף הרבה נתן אל הבית. ויצו ללמדם כתב ולשון הגוים בלשון צרפת. ועתה עומדי בפרץ, קומו קרעו לבבכם ובגדיכם, התפלשו באפר, תורה חגרה שק ותקרא עזובני בני עזובני [1]. הטו לבכם אחרי ההבל ויהבלו, אין מאסף אותו הביתה. ועתה מי לה' יקום לעזרתינו בעת המר הזאת, גדול החורבן הזה מחרבן בית ה' הנשרף. עתה אנחנו יושבי אה"ק נלאה ידינו מעשות תושי, רד בשירנו [בשרינו], קמט עורנו, הודנו וזיונו נהפך למשחית, אפס כח ידינו מאחוז בחרט, כי גדול כים שברנו, שבר בשבר נדבקו, מעת בא פרענקעל שערי עירנו נרדה השינה מעינינו, ראשינו עלינו תכאב ואין כח בנו לעמוד על רגלינו. ידידי עליון עזרונו עזרונו כי מות זרחה בחלוננו מיתת הנפש, מחיצי המינות והאפקורסית, קחו לכם כלי קרב ביום נשק וצאו לקראת עורר מדנים איש האויל, חוסו על כבוד התורה ועל כבוד השם הגדול, פן ואולי תוכלו להסיר מאתנו את אבן הנגף הלזו מתוככי אה"ק תו. רברי עבדיכם המצפה לישועת ה' ונוכח לעלות לציון ברינה בשנה זו אמן.

הק' נחום בלאמ"ו המנוח מו"ה אברהם [לעווין] ז"ל אב"ד ק"ק שאדיק לע"ע [לעת ערב] מתאבק באפר עה"ק הנ"ל תובב"א, ונאום יעקוב יהודא בהרמ"א [לעווין] ז"ל מעה"ק ירושלים תובב"א.

